

the people which they designated. The analysis of terms is essential to determination of specifics of the Ukrainian mentality.

Keywords: ros, rus, the Bible people of Rosh, the Greek chronicles, Russian historiography, the Ukrainian mentality.

Куліненко Л. Б.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТА ЇЇ АРХІТЕКТОНІКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Педагогічна майстерність розглянута в контексті розмаїтих поглядів сучасних вітчизняних і зарубіжних учених; автор доводить, що майстерність, творчість, стиль є опосередкованими особистістю педагога, який – джерело натхнення як для власної активності, так і для залучення до співтворчості свого учня; підготувати такого педагога можна лише при умові, якщо педагогічний процес, а надалі конкретна практична діяльність створюють і постійно відтворюють для цього всі необхідні умови й можливості, якщо загалом педагогічна справа розгортається у полі свободи.

Ключові слова: людина, освіта, педагог, культура, педагогічна майстерність, педагогічний дискурс.

Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, в яких активно наразі бере участь Україна, є поштовхом до переосмислення багатьох політичних, економічних, культурних та соціальних явищ. У свою чергу, підвищення ролі освіти та науки у сучасному суспільстві, підвищення якості освіти та рівня викладання навчальних дисциплін зумовлюють посилення вимог до сучасного викладача, рівня його професійної компетентності, загальної культури, педагогічної майстерності та постійного самовдосконалення. Таким чином актуалізується питання дослідження педагогічної майстерності в сучасних умовах.

Метою статті є визначення архітектоники педагогічної майстерності в контексті сучасного педагогічного дискурсу.

На запитання «Що нас найбільш приваблює у вчителеві?» цілком закономірною може бути відповідь: «Педагогічна майстерність». Це зрозуміло. За визначенням аналітиків, педагогічна майстерність є найвищим рівнем педагогічної діяльності. Вона постає як результат (і процес) злету творчого духу педагога, його професіоналізму, вільного вияву натхнення, творчості. Педагогічна майстерність лежить в основі процесу самореалізації педагога. Вона заснована на глибоких знаннях,

---

педагогічному досвіді, творчому підході до справи не залежно від того, в яких умовах працює вчитель і які завдання поставлені перед ним офіційною педагогічною доктриною.

Як справедливо зазначив наш сучасник, видатний український теоретик педагогічної справи Іван Зязюн, дії майстра завжди досконалі. Можна бути професійно компетентним педагогом, тобто вільно орієнтуватися в предметній сфері, системно сприймати і діяти в педагогічній реальності, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію (на відміну від технократичної), вміти узагальнювати і передавати свій досвід іншим колегам, бути здатним до рефлексії, володіти сучасними педагогічними технологіями, але при цьому не бути майстром, а залишатися добротним ремісником. Щоб бути майстром, необхідно володіти особистісною професійною неповторністю і унікальністю, своїм стилем діяльності, концептуальністю професійного мислення. Педагогічна майстерність є індивідуальним внеском у педагогічну культуру суспільства, і лише повне усвідомлення механізмів власної діяльності уможливорює передачу майстерності. Тому в справжнього майстра-педагога з'являються своя авторська система, своя школа, свої послідовники [1, 22].

Яким чином інтерпретується поняття педагогічної майстерності в системі педагогічного дискурсу сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених? Єдиної спільної думки щодо поняття «педагогічна майстерність» у сучасному педагогічному дискурсі не існує. Водночас більшість науковців, даючи визначення цього поняття, так чи інакше відштовхуються від розуміння педагогічної діяльності як професійної діяльності та пов'язують педагогічну майстерність з професіоналізмом педагога, його професійною готовністю, компетентністю.

Так, узагальнюючи позицію філософії освіти, К. Пасько квінтесенцією визначень педагогічної майстерності вважає наступне: «Педагогічна майстерність – суб'єктивне філософське розуміння рівня професіоналізму педагога, що є результатом ціннісних, емпіричних, теоретичних та практичних аспектів його професійного становлення» [2, 15].

Л. Заніна та Н. Меншикова, характеризуючи педагогічну майстерність як сукупність психолого-педагогічної ерудиції, професійних здібностей і педагогічної техніки, при визначенні сутності діяльності професіонала-майстра вважають за необхідне розглядати її як професійно доцільну, індивідуально-творчу і оптимальну. У цьому випадку професійна майстерність є якісним рівнем професійної діяльності, що має творчий характер, орієнтована

на соціально значущий кінцевий результат (мету) і оптимальний процес його досягнення [3, 89].

У роботах багатьох сучасних дослідників педагогічна майстерність визначається через поняття професійної готовності. Так, С. Барбіна розуміє педагогічну майстерність як інтегрований показник ступеня готовності конкретної людини до виконання професійних обов'язків учителя і вихователя [4, 37].

Д. Пашенко визначає педагогічну майстерність як новий, більш високий рівень професійної готовності вчителя, свідченням чого є доведення професійних умінь учителя до автоматизму [5, 114].

Більш комплексно до визначення поняття «педагогічна майстерність» підходить колектив українських учених на чолі з І. Зязюном. Вони розглядають майстерність учителя як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності). Коли ж ми прагнемо усвідомити витoki розвитку майстерності, зрозуміти шляхи професійного самовдосконалення, доцільно сформулювати визначення цієї педагогічної категорії так: «Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [6, 30]. Російська дослідниця І. Андріаді також обґрунтовує особистісно-діяльнісний підхід до розуміння сутності педагогічної майстерності. Адже педагогічна майстерність виявляється у професійній діяльності педагога, тому його можна розглядати як окремий варіант професійної майстерності. Професійна ж майстерність виявляється у професійній діяльності особистості і окремо від особистості не існує [7, 3].

На особистісному вимірі педагогічної майстерності робить акцент й С. Якушева, на думку якої сутність педагогічної майстерності полягає в якостях особистості самого педагога, який, здійснюючи цю роботу, забезпечує її успішність. Педагогічна майстерність – це професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, що спрямована на гармонійний розвиток і вдосконалення особистості, формування її світогляду і здібностей [1, 6].

Через специфічні знання та здібності педагога визначають педагогічну майстерність Л. Нечепоренко, Я. Подоляк, В. Пасинок. На їхню думку під педагогічною майстерністю треба розуміти такий морально-фізичний та предметно-професійний стан, коли педагог знає та вміє будувати навчально-виховний процес на основі добровільного та взаємно-приємного співробітництва, партнерства, гармонійно

поєднувати індивідуальні, групові та колективні види діяльності [12, 395]. О. Дубасенюк в основу свого визначення педагогічної майстерності поклав успішність вирішення проблемних педагогічних ситуацій. На її думку майстерність педагога полягає в тому, щоб оволодіти професійними знаннями та вміннями, котрі дають фахівцю змогу успішно досліджувати проблемну педагогічну ситуацію, перетворювати її на професійні виховні завдання й успішно їх вирішувати відповідно до поставленої мети [9, 10].

Доповнити розуміння педагогічної майстерності у сучасному педагогічному дискурсі допомагає визначення її критеріїв. І. Зязюн та його послідовники серед критеріїв майстерності педагога виокремлюють доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з учнями), оптимальність у виборі засобів, творчість (за змістом діяльності) [10, 34].

С. Гончаренко, у свою чергу, до критеріїв педагогічної майстерності зараховує гуманність, науковість, педагогічну доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність) [2, 251].

Окресливши загальне розуміння поняття «педагогічна майстерність» у сучасному педагогічному дискурсі, розглянемо витоки педагогічної майстерності та її архітектуру, спробуємо дати відповідь на питання, на чому, власне, ґрунтується педагогічна майстерність, що є її структуроутворюючими компонентами?

Педагогічна майстерність в першу чергу ґрунтується на знаннях та вміннях, досвіді та культурі педагога. Зокрема, І. Козинець означає сутність педагогічної майстерності як своєрідний сплав особистої культури, знань і кругозору педагога, його всебічної теоретичної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання й виховання, педагогічною технікою і передовим досвідом [12, 151]. Водночас С. Гончаренко вважає, що педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. При цьому необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція педагога й професійно значущі особистісні риси і якості [11, 251].

Чимало дослідників, розмірковуючи над витоками педагогічної майстерності, акцентують увагу на розвитку педагогічної культури, що є однією з головних передумов формування педагогічної майстерності. Так, на думку Н. Сашак, педагогічна культура учителя має становити підвалину педагогічної майстерності і, у свою чергу, повинна складатися з високого рівня опанування вчителем

педагогічного досвіду людства, педагогічно спрямованих якостей та високого рівня розвитку його особистості як педагога [13, 110].

Згідно з В. Гриньовою, педагогічна культура майбутнього учителя розглядається як діалектична інтегрована єдність педагогічних цінностей: цінностей-цілей і цінностей-мотивів; цінностей-знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відношень. Вони є своєрідними осями координат, на основі яких і викреслюється модель педагогічної культури, які спрямовують і коригують у соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі діяльність учителя, його перфекціонізм. Педагогічна культура виконує функцію специфічного її проектування у сферу педагогічної діяльності й генетично пов'язана з духовною і професійною культурою. Як важлива сутнісна характеристика особистості вчителя вона є складовою його професійної підготовки, показником рівня сформованості і одночасно умовою ефективної професійно-педагогічної діяльності та самовдосконалення. Особливість педагогічної культури полягає в тому, що вона є важливим чинником впливу на іншу особистість з метою її розвитку, передбачає наявність етичної, комунікативної, психологічної та інших культур [14].

І. Козинець вважає, що педагогічна культура повинна розглядатися в комплексі, що складає педагогічну майстерність, а саме: уміння раціонально організувати робочий час на занятті; використання техніки, комп'ютера; уміння викладати матеріал доступно, логічно, послідовно; застосування активних методів навчання; мовленнєва культура (літературна вимова, правильний наголос, знання лексичних і граматичних норм) і комунікабельність (товариськість, контактність, уміння спілкуватися зі студентами); володіння педагогічною технікою (зовнішність, артистизм, голос, міміка), педагогічний такт (застосування педагогічно доцільних і ефективних способів впливу, почуття міри, здатність швидко оцінити ситуацію); почуття гумору; принциповість і вимогливість; почуття обов'язку, відповідальності, об'єктивності [10, 151-152].

У контексті аналізу архітекtonіки педагогічної майстерності доречним є виокремлення її об'єктивних та суб'єктивних аспектів. І. Андриаді підкреслює, що педагог суб'єктивно відображає об'єктивний процес виховання. Відповідно, у становленні педагогічної майстерності діють як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Об'єктивна дійсність характеризує об'єктивний аспект педагогічної майстерності. Особистісне переломлення об'єктивної дійсності, особистісні риси педагога виступають суб'єктивним чинником педагогічної майстерності. При цьому до об'єктивних чинників змісту

та процесу формування педагогічної майстерності І. Андріаді відносить конкретні соціально-політичні умови та настрої в суспільстві; стан духовної культури у суспільстві; рівень розвитку психолого-педагогічної науки і домінуючої парадигми, яка відображає також вимоги, що суспільство висуває до особистості педагога.

Серед суб'єктивних чинників називають морально-духовну й інтелектуальну готовність та діяльнісну спроможність педагога, його ціннісні орієнтації та пріоритети, інтереси та потреби (загальні й професійні), інтелектуальні здібності, професійну спрямованість і ставлення до діяльності, загальну та професійну культуру, Я-концепцію педагога (яким він хоче себе бачити та яким бачить у дійсності), активна професійна позиція особистості, особливості характеру та темпераменту, комунікабельність та багато іншого [7, 5-7].

У цілому ж у структурі педагогічної майстерності викладача, згідно з С. Рудишиним, можна виокремити наступні компоненти:

– когнітивний – характеризує наявність необхідної професійно-педагогічної ерудиції, знань (теоретичних, прикладних та конкретно-професійних), оволодіння способами викладання цих знань;

– регулятивний – дозволяє використовувати наявні знання і досвід для постановки та вирішення навчально-виховних проблем. Під цим компонентом розуміють здатність знаходити, конструювати оптимальну послідовність дій для досягнення поставленої навчально-виховної мети, планувати свою діяльність, оцінювати і контролювати її, приймати рішення тощо;

– комунікативний – характеризує здатність вести діалог в умовах спілкування та взаємодії зі студентами та колегами, професійну культуру мовлення, риторику;

– індивідуальний, під яким розуміють володіння методами самопізнання, самореалізації і саморозвитку, прагнення до підвищення якості своєї роботи, готовність до професійного зростання, здатність до самомотивації тощо;

– рефлексивний – характеризує готовність до професійно-педагогічної рефлексії та моніторингу, здатність до подолання стереотипів викладання і мислення, володіння різними видами рефлексії: ретроспективної (критичне осмислення минулого досвіду), ситуативної (реальна оцінка ситуації), перспективної (передбачення результатів своєї діяльності, усвідомлений вибір оптимальної стратегії поведінки тощо) [15].

К. Пасько, удосконалюючи з урахуванням потреб сьогодення та філософських акцентів класичну модель педагогічної майстерності, що розроблена свого часу групою вчених-педагогів під керівництвом І. Зязюна, підкреслює об'єктивну потребу включення таких елементів, які впливають на свідомість вчителя (наукове підґрунтя, теоретичні знання, загальна ерудованість, гносеологія, педагогічна креативність, самоосвіта, саморозвиток, мистецтво мовлення, акторське мистецтво, загальнолюдські духовні цінності, власна світоглядна позиція, професійна етика, володіння методикою виховної роботи, особисті фахові якості, досвід педагогічної праці), так і таких, що впливають на вчителя з боку суспільства (рівень розвитку культури суспільства, конфесійна приналежність, національні традиції, загальний рівень економічного розвитку, рівень освіти в країні, мораль, рівень матеріального забезпечення, рівень інновацій в освітній галузі, рівень інформованості суспільства, тип освітянської системи). Зазначені елементи, залежно від обставин, можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на особистість вчителя, що, безперечно, позначається на його внутрішній позиції стосовно процесу формування власної педагогічної майстерності [2, 15].

Особливе місце в архітектоніці педагогічної майстерності посідає особистість педагога, яка відіграє головну роль у сучасній педагогічній діяльності, що має персоналізований, індивідуалізований, авторський характер. Кращі взірці педагогічної праці ґрунтуються на особистісно-розвиваючих підходах та педагогічних технологіях. Як зазначає І. Зязюн, «особистісно-розвиваючі технології можуть ефективно використовуватися при умові, що педагог, виконуючи свої професійні обов'язки, народжується сам і існує своїми творчими здобутками для самого себе. Адже створення особистісно-розвиваючої ситуації є процес авторський, що вимагає вияву суб'єктивності, співавторства учителя і учня. Своім «самовключенням» у педагогічну дію педагог робить її проблемною, пропонує свій власний варіант проживання смислу, чим і актуалізує особистісну позицію учня» [1, 22].

Підкреслюючи персоналізований характер педагогічної діяльності, Л. Гриценко характеризує її як високотворчу та індивідуально забарвлену [16, 37-38]. Адже педагог виявляє себе у своїй діяльності. Індивідуальність педагога при цьому розглядають з позиції «внутрішнього» змісту та «зовнішнього» вигляду. Перший аспект включає ступінь розвитку особистості, ставлення до педагогічної діяльності як до покликання, потребу і здатність до самореалізації, образно-емоційний характер рішень, витонченість думки, «свіжість» почуттів, упевненість у собі, почуття міри та інші особливості. Другий

– оригінальність, несхожість, зовнішнє самооформлення, експресію, уміння «транслювати» свою неповторну особистість, робити її такою, що «просвічує» у кожному компоненті освітнього процесу.

Таким чином, педагогічна діяльність – це майстерність, творчість, стиль, вона опосередкована особистістю педагога, який є джерелом натхнення як для власної активності, так і для залучення до співтворчості свого учня. Виховати, підготувати такого педагога можна лише при умові, якщо педагогічний процес, а надалі конкретна практична діяльність, створюють і постійно відтворюють для цього всі необхідні умови й можливості, якщо загалом педагогічний процес розгортається у полі свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність – особистісно центрована діяльність // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. – Вип. 4. – Полтава, 2008. – С. 21-31.
2. Пасько К. М. Світоглядно-філософські основи формування педагогічної майстерності в системі професійної підготовки вчителя: Автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.10. – К., 2008. – 20 с.
3. Занина Л. В. Основы педагогического мастерства / Л.В. Занина, Н.П. Меньшикова. – Ростов н/Д «Феникс», 2003. – 288 с.
4. Барбина Е.С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования. – К.: Вища школа, 1997. – 153 с.
5. Пащенко Д. Педагогічна майстерність як складова готовності вчителя до професійної діяльності // Проблеми підготовки сучасного вчителя. Збірник наукових праць. – Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2010. – № 2. – С. 112-118.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін.; [За ред. І.А. Зязюна]. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
7. Андрияди І.П. Основы педагогического мастерства: Учеб. Пособие. – М.: Академия, 1999. – 160 с.
8. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.
9. Нечепоренко Л.С. Классическая педагогика / Л.С. Нечепоренко, Я.В. Подоляк, В. Г Пасынок. – Харьков, 1998. – 420 с.
10. Дубасенюк О.А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: Автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04. – К., 1996. – 48 с.
11. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

12. *Козинець І.І.* Педагогічна культура як невіддільний складник педагогічної майстерності викладача // Філософія. Культура. Життя: Міжвузівський збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2011. – Випуск 36. – С. 150-154.
13. *Сацук Н.І.* Складники педагогічної майстерності викладача // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2010. – № 1. – С. 108-113.
14. *Гриньова В.М.* Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. – К., 2001. – 45 с.
15. *Рудишин С.* Педагогічна майстерність викладача вищої школи: психологічні особливості [Електронний документ] // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2011_2/rudish.pdf.
16. *Гриценко Л.І.* Професійна компетентність педагога: традиції і інновації // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Ч. 2. – Полтава, 2011. – С. 35-42.

Кулиненко Л. Б. Педагогическое мастерство и его архитектоника в контексте современного педагогического дискурса.

Педагогическое мастерство рассматривается в контексте разнообразных взглядов современных отечественных и зарубежных ученых; автор доказывает, что мастерство, творчество, стиль опосредованная личностью педагога, который является источником вдохновения как для собственной активности, так и для привлечения к сотворчеству своего ученика; подготовить такого педагога можно только при условии, если педагогический процесс, а в дальнейшем конкретная практическая деятельность создают и постоянно воспроизводят для этого все необходимые условия и возможности, если в целом педагогическая дело разворачивается в поле свободы.

Ключевые слова: человек, образование, педагог, культура, педагогическое мастерство, педагогический дискурс.

Kulinenko L. B. Pedagogical skills and architectonics in the context of contemporary pedagogical discourse.

Pedagogical skills are considered in the context of the diverse perspectives of contemporary domestic and foreign scholars, the author argues that the skill, creativity, style mediated personality of the teacher, which is a source of inspiration for their own activity, and for the involvement of co-creation of his pupil, and prepare such a teacher can only be provided that the educational process, and then – concrete practical activities create and consistently create all the necessary conditions and opportunities, if the whole thing takes place in the educational field of freedom.

Keywords: people, education, educator, culture, pedagogical skills, pedagogical discourse.